

ных предприятий / Г. В. Чубуков. – М. : Наука, 1980. – 245 с.

24. *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. – Казань, 1902.

25. *Шингель Н. А.* Аграрное право : ответы на экзаменац. вопр. / Н. А. Шингель. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 160 с.

Чабаненко Н.Н. **Понятие принципов аграрного права.** Рассмотрено понятие принципов аграрного права. Выделены существенные признаки и конструирование понятия принципов аграрного права.

Ключевые слова: *принципы права, аграрное право, принципы аграрного права, общественные аграрные отношения.*

Chabanenko M.M. **The notion of principles of agrarian law.** The author has examined the concept of the principles of agrarian law. He has highlighted the essential features and concepts of design principles of agrarian law.

Featured of agrarian law principles are: are leading, regulations governing ideas, fundamental, bottom-up principles and scientific terms; define the content in agricultural law, have integrity, unity, totality of legal norms incorporated by subject and methods of regulation in agricultural law; determine the direction and nature underlie the regulation of agrarian relations, based on their mechanism of regulation of agrarian relations. Not all principles of agrarian law are statutory. Some principles exist elsewhere agrarian law.

The author has determined that the principles of agrarian law are fundamental, initial principles (as embodied in legal rules agrarian law, and expressed in his other sources), determining the nature and direction of legal regulation of social agrarian relations.

Keywords: *principles of law, agrarian law, the principles of agrarian law, public agrarian relations.*

Надійшла до редакції 19.12.2013

Котеньов О.Г.

(Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»)

УДК 349.6

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Із застосуванням поглядів на класифікацію принципів права розглянуто класифікацію принципів права природокористування. Зосереджено увагу на місці окремих принципів права природокористування в системі принципів права.

Ключові слова: *право природокористування, принципи права природокористування, принципи права.*

Постановка проблеми. Основу правового регулювання будь-якої сфери людської діяльності складають правові принципи – основні засади побудови самої системи правового регулювання тієї чи іншої сфери. Розробка, юридичне закріплення та чітке виконання і дотримання принципів права природокористування є запорукою сталості, ефективності та раціональності природокористування. Зважаючи на те, що принципи правового регулювання зазвичай встановлюються задля досягнення певної мети (сталості та раціональності природокористування, забезпечення екологічної безпеки, гарантування прав громадян), запровадження в практику правоза-

стосування і чітке виконання принципів права природокористування має неабияк сприяти досягненню мети всього правового регулювання природокористування – гарантування безпечного для життя і здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, забезпечення перманентного економічного розвитку в умовах максимального збереження та відтворення довкілля та його компонентів.

На цьому тлі зростає значення наукових дослідження питань розробки та класифікації принципів права природокористування, що у свою чергу має сприяти опрацюванню механізмів виконання і дотримання цих, досягнення мети запровадження тих чи інших принципів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичним засадам визначення суті принципу права в різний час були присвячені дослідження вчених теоретиків права, зокрема таких, як: Т.Г. Андрусак, С.С. Алексєєв, О.І. Денісов, А.М. Колодій, В.О. Котюк, Є.В. Назаренко, А.Ю. Олійник, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун та ін. До розгляду проблем визначення поняття та механізму дії принципів правового регулювання екологічного, земельного та аграрного права комплексно або в межах самостійних досліджень з іншої проблематики звертали свою увагу цілий ряд вітчизняних вчених: В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.М. Беженарь, Є.С. Бердніков, А.І. Берлач, О.Г. Бондар, І.С. Будзилович, О.А. Вівчаренко, А.П. Гетьман, В.К. Гуревський, О.І. Заєць, Л.П. Заставська, І.І. Каракаш, М.Г. Ковтун, В.В. Костицький, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, В.І. Лозо, Н.Р. Малишева, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, О.М. Пашенко, А.М. Статівка, Л.Л. Чаусова, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Разом з тим дослідження класифікації принципів права природокористування не проводилося. В окремих роботах вони висвітлювалися лише фрагментарно в застосуванні до того чи іншого предмета правового регулювання. Зважаючи на викладене, **метою** даної статі є здійснення наукової класифікації принципів права природокористування.

Виклад основного матеріалу. Принципи права природокористування, як і будь-які правові принципи, підлягають класифікації на основі різних критеріїв. Останніх існує значна кількість як в теорії права в цілому, так і в екологічному праві зокрема.

Так, залежно від свого характеру принципи права поділяють на соціально-економічні, політичні, ідеологічні, релігійні, естетичні і спеціально-юридичні. Особливість останніх полягає в тому, що вони відповідають на питання, як відображається в праві його соціальна основа, яка структура права і який характер правового регулювання суспільних відносин [1, с. 287].

Інші вчені, підтримуючи в цілому можливість поділу принципів на загальносоціальні і спеціально-юридичні, або вказують на недоцільність розробки (в розрізі дослідження принципів права) загальносоціальних принципів [2, с. 262], або взагалі відкидають можливість вважати принципи економіки, політики, моралі, науки принципами права [3, с. 20, 30-31].

За формою існування принципу чи способом закріплення принципів у праві виділяють текстуальний та змістовий способи [3, с. 28], або безпосереднє (принципи-норми) і опосередковане (принципи, які прямо не зафік-

совані, але можуть бути виведені з норм) закріплення [4, с. 32]. Так, у праві природокористування принципом-нормою є, наприклад, принцип безоплатності загального та платності спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності. Опосередковане закріплення має принцип цільового характеру використання природних ресурсів.

Досить детальне теоретичне дослідження принципів права зробив А.М. Колодій, поділивши їх на принципи системи права, структури права, правоутворення, право реалізації, правоохорони [5, с. 122].

Подібну класифікацію використав при дослідженні принципів земельного права В.В. Книш [6].

До принципів структури права відносять: принципи загальносоціального і юридичного права, принципи публічного і приватного права, принципи регулятивного і охоронного права, принципи матеріального і процесуального права, принципи об'єктивного і суб'єктивного права [5, с. 144-238].

Принципи правотворення та правоохорони поділяють на: загальні (визначають основні засади правотворення в усіх без винятку галузях права) та спеціальні (обумовлюють особливості нормотворення і законотворення виключно в певній галузі праві). До принципів правореалізації належать принципи: використання, виконання, дотримання, застосування [6, с. 93-95].

Серед принципів земельного права В.В. Книш додатково виділяє принципи правосвідомості та принципи науки земельного права. Перші обумовлюються світоглядними ознаками – здатність відображати у свідомості суб'єктів земельних відносин особливості процесу правового регулювання земельних відносин, його мету, завдання, напрями (інтелектуальний аспект), а також здатність спрямовувати поведінку цих суб'єктів відповідно до вимог земельного права та законодавства (вольовий аспект). Другі виділяються в окрему класифікаційну групу, в першу чергу завдяки значній питомій вазі їх доктринальних ознак. Їм властива здатність, з одного боку, спрямовувати розвиток науки земельного права, а з другого – самим відобразитись у наукових концепціях, теоріях, притаманних науці земельного права [6, с. 95-96].

Виділення серед принципів права, в тому числі земельного права, принципів правосвідомості та принципів науки права є досить дискусійним. Адже принципи науки права не можна відносити до принципів права, вони не мають регулятивного впливу у зв'язку з відсутністю серед джерел права України доктрини права. Принципи правосвідомості більше належать до площини правової культури, яка у свою чергу є частиною правової системи, разом з системою права, але ніяк не частиною останньої.

На нашу думку, в рамках однієї статті для класифікації принципів права природокористування доцільно більш детально зупинитися на принципах системи права. Так, А.М. Колодій зауважує: «Як нормативно-регулятивна система, право, внутрішньо єдине, водночас диференціюється на відносно автономні галузі залежно від предмета і методу правового регулювання. Подібна системність права пов'язана з його розподілом на певні сфери регулювання, вона створилася у процесі тривалої генези і розвитку юридичної думки і зу-

мовлює значну спеціалізацію норм у межах великих, середніх і малих частин системи права. Це і зумовило системну класифікацію принципів на загальноправові (головні) і притаманні різним відносно автономним групам норм. ... Саме тому принципи системи права і поділяють на загальноправові, міжгалузеві, галузеві і принципи інститутів права» [5, с. 122-123].

Загальноправові принципи, характерні для права в цілому, визначають якісні особливості всіх правових норм національної правової системи незалежно від специфіки регульованих ними суспільних відносин. Вони діють у всіх галузях права, через що їх називають загальними (за обсягом), або основними. Вони притаманні всім галузям права, проходять крізь всю матерію права і можуть бути виділені практично для кожного правового інституту. До таких принципів належать: єдність прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин, гарантованість прав і свобод громадян, принцип відповідальності за вину, принцип законності, поєднання стабільності і динамізму та деякі інші [7, с. 174].

Міжгалузевими називаються принципи, що діють відразу в кількох галузях права. Це зазвичай принципи, що встановлюють засади регулювання суспільних відносин галузями права, які мають певні споріднюючі ознаки (галузі матеріального чи процесуального права, публічного чи приватного права). Такі міжгалузеві принципи права природокористування можуть, наприклад, закріплюватися в Цивільному кодексі України як нормативному акті, що встановлює основи правового регулювання приватного права України (судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність). Вони використовуються для регулювання цивільно-правової складової правовідносин, які виникають з приводу використання природних ресурсів, та знаходять своє відображення і закріплення й у галузевому екологічному законодавстві (компенсація в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства, невідворотність відповідальності за порушення законодавства).

Галузеві принципи підкреслюють особливості екологічного права як галузі права і нарівні з предметом і методом сприяють індивідуалізації галузі як самостійної в загальній системі права. Галузевими принципами, які є одночасно і принципами права природокористування, припустимо назвати: пріоритетність вимог екологічної безпеки; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; екологізація матеріального виробництва; поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища; вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва та ряд інших.

Висновок. Принципами інституту права природокористування є такі основні засади правового регулювання використання суспільством навколишнього природного середовища, на яких базується та відповідно до яких розвивається увесь інститут права природокористування. Такими принципами є: цільовий характер використання природних ресурсів; додержання екологічних і санітарно-гігієнічних вимог при використанні природних ре-

сурсів; збалансованість економічних, соціальних й екологічних чинників у процесі природокористування (забезпечення сталого природокористування); екосистемний підхід до природи як до цілісного організму, неспричинення в процесі використання одного природного ресурсу шкоди іншим; непорушення в процесі природокористування прав та інтересів інших власників і користувачів природних ресурсів; безплатність загального і платність спеціального природокористування та деякі інші.

Однак слід зазначити, що розглянута класифікація не може бути використана для встановлення ієрархії принципів права у випадку конкуренції таких принципів між собою. Адже, наприклад, принцип платності загального і платності спеціального природокористування названий нами серед принципів інституту права природокористування. Однак в силу ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» він є основним принципом охорони довкілля в Україні. І тому, так би мовити, за юридичною силою він є галузевим принципом екологічного права, але за правовою природою та походженням належить до принципів права природокористування. Також слід зауважити, що в цілому принципи права за своєю суттю не можуть суперечити один одному, оскільки є основою розвитку та стабільності системи права в цілому, адже у разі суперечностей в цій царині важко говорити про цілісність системи права в цілому.

Бібліографічні посилання

1. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави і права : підруч. – Львів, 2004. – 584 с.
2. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2-х т. – М., 1981. – Т. 1. – 360 с.
3. Семенов В. М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. – М. : Юрид. лит., 1982. – 152 с.
4. Лившиц Р. З., Никитинский В. И. Принципы советского трудового права // Сов. гос-во и право. – 1974. – № 8. – С. 32.
5. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук / Колодій Анатолій Миколайович. – К., 1998. – 382 с.
6. Книш В. В. Принципи земельного права України : дис. ... канд. юрид. наук / Книш Віталій Васильович. – Ів.-Фр., 2006. – 206 с.
7. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2002.

Котенев А.Г. К вопросу классификации принципов права природопользования.

С применением взглядов на классификацию принципов права рассмотрена классификация принципов права природопользования. Сосредоточено внимание на месте отдельных принципов права природопользования в системе принципов права.

Ключевые слова: право природопользования, принципы права природопользования, принципы права.

Kotenyov O.G. About classification of principle of environmental law. In the article, using looks on classification of principles law, classification of principles of environmental law has been considered. The attention is concentrated into place of separate principles of law of usage of the environment in the system of principles law.

Principles of the institute of environmental law are the following basic principles of legal regulation of society ambient environment, which is based on and subject to which institute is developing all the rights of nature. These principles are: targeted use of resources; compliance with environmental and sanitary requirements for the use of natural resources; balance between economic, social and environmental factors in the nature (sustainable environmental management); ecosystem approach to nature as a whole organism, through use

of non-natural resource damage one another; in the course of nature undisturbed the rights and interests of other owners and users of natural resources; paying by free general and specific environmental management.

Keywords: *environmental law, principles of environmental law, principles of law.*

Надійшла до редакції 09.12.2013

Обушенко Н.М.

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 349.2

НОРМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ЯК ОСНОВА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню сутності норм трудового права та встановленню їх значення для механізму реалізації права, обґрунтуванню поняття механізму реалізації права, поняття норми трудового права та всебічному аналізу її ознак та структури, встановленню зв'язка норм трудового права та механізму реалізації права.

Ключові слова: *норми трудового права, механізм реалізації права, правореалізація.*

Постановка проблеми. Трудові права є одними з фундаментальних соціально-економічних прав людини і громадянина. Вони закріплені у низці нормативно-правових документів вищої юридичної сили: Конституції України, Загальній Декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права та ін. Жодна держава, яка позиціонує себе як демократичну, правову та соціальну, що сповідує цінності громадянського суспільства, не може нехтувати зазначеною категорією прав людини. Більше того, вона повинна усіляко сприяти їх всебічному зміцненню та захисту. І, як свідчить практика, для цього недостатньо просто задекларувати (тобто проголосити) відповідні трудові права у певних нормативно-правових актах; необхідно також створити надійний та ефективний механізм їх реалізації. І одне з першочергових завдань у цьому напрямі – створення якісної нормативно-правової бази, адже саме норми права лежать в основі механізму правореалізації у трудовому праві.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Норми права, різні аспекти реалізації права, в тому числі трудового, перебували у центрі уваги багатьох дослідників: О.Ф. Скакун, М.І. Матузова, А.С. Піголкіна, Н.Б. Болотіної, О.І. Процевського, В.С. Венедіктова, Г.І. Чанишевої, В.І. Прокопенка, П.Д. Пилипенка, О.Б. Смирнова, Л.П. Грузінової, В.Г. Короткіна та інших правників. Проте, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, деякі питання потребують суттєвого доопрацювання та уточнення; зокрема, це стосується ролі норм трудового права у відповідному механізмі правореалізації.

Мета даної статті – дослідити сутність норм трудового права та вста-